

کتابخانه

تعهد رعایت حقوق معنوی دانشگاه یزد

شناسه مدرک: EP/F013

ویرایش: *

صفحه: ۲ از ۱

اینجناب ناصر احمدی دانش‌آموخته مقطع کارشناسی ارشد در رشته علوم سیاسی که در تاریخ ۱۳۹۹/۱۱/۶ از پایان‌نامه خود تحت عنوان: مبانی فقهی (شیعه) مشارکت سیاسی با تاکید بر دیدگاه آیت الله محمد مهدی شمس الدین

با کسب درجه خیلی خوب دفاع نموده‌ام، شرعاً و قانوناً متعهد می‌شوم:

(۱) مطالب مندرج در این پایان‌نامه حاصل تحقیق و پژوهش اینجناب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران اعم از پایان‌نامه، کتاب، مقاله و غیره استفاده نموده‌ام، رعایت کامل امانت را نموده و مطابق مقررات ارجاع و در فهرست منابع اقدام به ذکر آن‌ها نموده‌ام.

(۲) تمام یا بخشی از این پایان‌نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم‌سطح، پایین‌تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

(۳) مقالات مستخرج از این پایان‌نامه کاملاً حاصل کار اینجناب بوده و از هرگونه جعل داده و یا تغییر اطلاعات پرهیز نموده‌ام.

(۴) از ارسال همزمان و یا تکراری مقالات مستخرج از این پایان‌نامه به نشریات و یا کنگره‌های گوناگون خودداری نموده و می‌نمایم.

(۵) کلیه حقوق مادی و معنوی حاصل از این پایان‌نامه متعلق به دانشگاه یزد بوده و متعهد می‌شوم هرگونه بهره‌مندی و یا نشر دستاوردهای حاصل از این تحقیق اعم از چاپ کتاب، مقاله، ثبت اختراع و غیره (در زمان دانشجویی و یا بعد از فراغت از تحصیل) با کسب اجازه از استاد/استادان راهنما و ذکر نام دانشگاه یزد باشد.

(۶) در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه یزد از درجه اعتبار ساقط و اینجناب هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی دانشجو: ناصر احمدی

امضا و تاریخ:

پردیس علوم انسانی و اجتماعی
گروه حقوق و علوم سیاسی

پایان نامه
برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
علوم سیاسی

عنوان
مبانی فقهی (شیعه) مشارکت سیاسی با تاکید بر دیدگاه
آیت الله محمد مهدی شمس الدین

استاد راهنما
دکتر اکبر غفوری

استاد مشاور
دکتر محمد عابدی اردکانی

پژوهش و نگارش
ناصر احمدی

بهمن ماه ۱۳۹۹

تقدیم به آفریدگاری که خویشتن را به ما شناساند و درهای علم را بر ما گشود و عمری و فرصت عطا فرمود تا بدان، بنده ضعیف خویشتن را در طریق علم و معرفت یازماید.

تقدیم به استادان، همیشه عاشق، آن نایی که همراه بارش کرامت آسمانیشان الفبای آدمیت می آموزند. استاد کران قدر جناب آقای دکتر اکبر غفوری که بار آسمانی های ارزشمندشان سختی های مسیر را برایم هموار ساختند و جناب آقای دکتر محمد عابدی که همواره راهنا و راهنمایم در اتمام این پایان نامه بودند.

تقدیم به پدر و مادر عزیز و مهربانم که در سختی ها و دشواری های زندگی، همواره یاری دلسوز و خداکار و پشتیبانی محکم و مطمئن برایم بوده اند. تقدیم به همسر که سایه مهربانش سایه ساز زندگیم می باشد، او که اسوه صبر و تحمل بوده و مشکلات مسیر را برایم تسهیل نمود.

تقدیم به خواهرانم که همواره حامی و پشتیبان من بودند.

سپاس بی نهایت خدای را که دریای بی تنهای بخشش است و بال فضل بر کائنات گسترده و بانمت خود مراد زینت ایمان آراسته و در نیمه لطف منزل داده است.

چگونه شکر او را گویم که منت بر من تمام کرده و از سر رحمت خود، مراد زمره جویندگان علم و دانش قرار داده است.

در این رهگذر بعد از حمد و ستایش خداوند متعال که به من توفیق انجام این پژوهش را عطا فرمود، بر خود لازم می دانم به پاس کلام الهی "من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق" (با تواضع تام و از صمیم قلب از تمام سروران کرانقدری که بی شک این پژوهش بدون یاری و مدد آنان به نتیجه مطلوب نمی رسید؛ شکر و قدر دانی کنم و آرزوی توفیق الهی و بهر روزی را برای آنان خواستار باشم).

در ابتدا از استاد راهنمای محترم جناب آقای دکتر اکبر غفوری و استاد مشاور بزرگوارم جناب آقای دکتر محمد عابدی که در طول تحصیل و نیز در مراحل مختلف این پژوهش، صورانه و مشتاقانه مرا راهنمایی کردند کمال شکر و قدر دانی را دارم.

با تقدیر و درود فراوان خدمت پدر و مادر بسیار عزیز، دلسوز و فداکارم که پیوسته جرحه نوش جام تعلیم و تربیت، فضیلت و انسانیت آن ها بوده ام و همواره چراغ وجودشان رو شکر راه من در سختی ها و مشکلات بوده است.

از بهر عزیز و وفادار که وجودش شوق زیستن، وفایش مایه عشق، صفایش مایه آرامش و صبرش مایه پشتکار من است. باشد که این خردترین، نحشی از زحمات آنان را پاس گوید.

شناسه مدرک: EP/F005 ویرایش: ۱	بسمه تعالی صورت جلسه دفاعیه پایان نامه دانشجوی دوره کارشناسی ارشد	 تحصیلات تکمیلی	
<p>جلسه دفاعیه پایان نامه تحصیلی آقای ناصر احمدی دستجردی دانشجوی کارشناسی ارشد رشته/گرایش: علوم سیاسی تحت عنوان: « مبانی فقهی (شیعه) مشارکت سیاسی با تاکید بر دیدگاه آیت الله محمد مهدی شمس الدین » به ارزش: ۴ واحد در تاریخ ۱۳۹۹/۱۱/۰۶ با حضور اعضای هیأت داوران تشکیل گردید و پس از ارزیابی، اعتبار پایان نامه برای اخذ مدرک کارشناسی ارشد به صورت زیر مورد تایید قرار گرفت.</p>			
الف) ☒ قبول با درجه ب) ☐ مردود (نمره کمتر از ۱۴)			
☐ عالی (نمره ۱۹ تا ۲۰) ☒ خیلی خوب (نمره ۱۸ تا ۱۸,۹۹) ☐ خوب (نمره ۱۶ تا ۱۷,۹۹) ☐ متوسط (نمره ۱۴ تا ۱۵,۹۹)			
امضاء 	مرتبه علمی استادیار دانشیار استادیار استادیار	نام و نام خانوادگی دکتر اکبر غفوری دکتر محمد عابدی اردکانی دکتر امیر روشن دکتر سیدمحسن میرحسینی	سمت استاد راهنما استاد مشاور استاد داور اول استاد داور دوم
استاد ناظر تحصیلات تکمیلی: دکتر فائزه اسدیان اردکانی تاریخ و امضاء: 			

چکیده

مشارکت سیاسی به عنوان یکی از معیارهای سنجش میزان توسعه یافتگی سیاسی جوامع در سطوح مختلف همواره از سوی پژوهشگران متعددی مورد بررسی قرار گرفته است. یکی از موضوعات مهم در اندیشه سیاسی اسلام به عنوان یک نظام منسجم و ساختارمند، مشارکت مردم در اداره امور سیاسی، اجتماعی است.

سوال اصلی این پژوهش این است که مبانی فقهی مشارکت سیاسی در فقه شیعه با تاکید بر دیدگاه آیت الله محمد مهدی شمس الدین کدامند؟ محمد مهدی شمس الدین عالم دینی، نظریه پرداز سیاسی لبنانی و رئیس مجلس اعلای شیعیان لبنان بود که افکار و اندیشه‌های او تاثیر زیادی در لبنان و عراق داشت. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد علیرغم اینکه از دیدگاه برخی متفکران موضوع مشارکت سیاسی از پدیده‌های مدرنیته محسوب می‌شود اما بررسی اندیشه سیاسی شیعه نشان می‌دهد که مشارکت سیاسی چه از لحاظ نظری و چه از لحاظ عملی به صدر اسلام برمی‌گردد. مبانی فقهی مشارکت سیاسی در اندیشه سیاسی اسلام عبارتند از: بیعت، شورا، امر به معروف و نهی از منکر و النصیحه لائمہ المسلمین می‌باشد که توانسته مسلمان را از همان صدر اسلام به عرصه‌ی فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی بکشانند و شهروندان آن جامعه در فرآیند تصمیم سازی و انتخاب رهبران سیاسی و در نهایت اداره حکومت و کشور شرکت نمایند. با بیعت مقبولیت حکومت و اطاعت از رهبر و امام در جامعه مشخص شده و امور مربوطه به وی واگذار می‌شود و به فعلیت می‌رسد. با مشورت در امر انتخاب مسئولین مرتبط مشارکت به عمل آمده و از اقتدارگرایی و استبداد جلوگیری به عمل می‌آید و نظرات مختلف در زمینه‌های گوناگون به هم افزایی لازم می‌رسد، بنابراین، مشورت و شورا به مفهوم تضارب آرا و اختبار از اصحاب خرد برای رسیدن به نظر صواب یا احسن، خود زمینه‌های جدی مشارکت را در جامعه دینی فراهم می‌سازد و با امر به معروف و نهی از منکر آحاد مردم در جامعه احساس مسئولیت می‌کنند و بر روند اجرای قانون و تصمیمات متخذه نظارت ویژه انجام می‌دهند تا علاوه بر جلوگیری از قانون شکنی، هنجارهای لازم در جامعه به اجرا در آمده و به سوی تعالی حرکت نماید.

روش پژوهش در این تحقیق توصیفی - تحلیلی و روش جمع‌آوری داده‌ها به صورت کتابخانه-ای و منابع مجازی می‌باشد.

واژگان کلیدی: امر به معروف و نهی از منکر، بیعت، شورا، فقه شیعه، مشارکت سیاسی،

محمد مهدی شمس الدین.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول: کلیات پژوهش	
۱-۱ طرح و بیان مسئله.....	۲
۲-۱ اهداف تحقیق.....	۱۱
۳-۱ کاربرد تحقیق.....	۳
۴-۱ سابقه تحقیق.....	۳
۱-۴-۱ کتابها.....	۳
۲-۴-۱ مقالات.....	۴
۳-۴-۱ پایان نامه‌ها.....	۷
۵-۱ کلمات کلیدی.....	۸
۶-۱ فرضیات (یا سئوالات پژوهشی).....	۸
۱-۶-۱ سوال اصلی.....	۱۰
۲-۶-۱ سوالات فرعی.....	۱۰
۷-۱ مفاهیم.....	۹
۸-۱ روش تحقیق (مخصوص دانشکده‌های علوم انسانی، منابع طبیعی و هنر و معماری).....	۱۶
۹-۱ سازماندهی پژوهش.....	۱۳
فصل دوم: مفاهیم و مبانی نظری تحقیق	
.....	۱۸
۱-۲ مفهوم مشارکت سیاسی.....	۱۸
۱-۱-۲ مفهوم مشارکت در لغت: (عربی، فارسی و انگلیسی).....	۱۸
۲-۲ مفهوم مشارکت در اصطلاح (علوم سیاسی).....	۱۹
۲-۳ انواع مشارکت سیاسی.....	۲۱
۲-۳-۱ مشارکت مثبت و منفی.....	۲۱
۲-۳-۲ مشارکت فعال و منفعل.....	۲۲
۲-۲-۳ مشارکت سازمان یافته و سازمان نیافته (ساختاری و غیر ساختاری).....	۲۴
۲-۳-۴ مشارکت مسالمت آمیز و غیر مسالمت آمیز.....	۲۴
۲-۳-۵ مشارکت فعال و پیرومنشانه.....	۲۴
۲-۳-۶ مشارکت خودجوش و برانگیخته.....	۲۴
۲-۳-۷ مشارکت توده‌ای و مشارکت مدنی.....	۲۵
۲-۴ مکانیزم‌های مشارکت سیاسی.....	۲۵
۲-۴-۱ احزاب.....	۲۵

۲۷	..... ۲-۴-۲ انتخابات
۲۷	..... ۲-۴-۳ گروه های نفوذ
۲۸	..... ۲-۴-۴ رسانه ها
۳۰	..... ۲-۵ تاریخچه مشارکت سیاسی
۳۰	..... ۲-۵-۱ مشارکت سیاسی در غرب
۳۲	..... ۲-۵-۲ تاریخچه مشارکت سیاسی در اسلام
۳۳	..... ۲-۶ مبانی و دلایل مشارکت سیاسی در نظام اسلامی
۳۴	..... ۲-۶-۱ حق آزادی تعیین سرنوشت
۳۶	..... ۲-۶-۲ انجام وظایف دینی
۳۷	..... ۲-۶-۳ ضامن بقای نظام اسلامی
۳۷	..... ۲-۶-۴ تأمین کننده قدرت و ضامن رسیدن به اهداف نظام سیاسی اسلام
۳۸	..... ۲-۶-۵ مشارکت سیاسی در سیره معصومین (ع)
۳۹	..... ۲-۷ زمینه های مشارکت مردم در حکومت از دیدگاه امام علی (ع)
۳۹	..... ۲-۷-۱ تعیین رهبران و حاکمان
۴۰	..... ۲-۷-۲ نظارت
۴۱	..... ۲-۷-۳ نصیحت و بیان حقایق تلخ
۴۱	..... ۲-۷-۴ بازخواست و استیضاح
۴۲	..... ۲-۷-۵ مخالفت
۴۳	..... ۲-۸ مبانی فقهی مشارکت سیاسی
۴۴	..... ۲-۸-۱ اراده جمعی
۴۴	..... ۲-۸-۲ اطاعت از خدا، رسول و اولی الامر
۴۵	..... ۲-۸-۳ واجبات کفایی
۴۵	..... ۲-۸-۴ امر به معروف و نهی از منکر
۴۶	..... ۲-۸-۵ نصیحت رهبران جامعه
۴۶	..... ۲-۸-۶ رضایت عمومی
۴۷	..... ۲-۸-۷ بیعت
۴۷	..... ۲-۸-۸ شورا
۳۹	..... ۲-۹ دیدگاه محمد مهدی شمس الدین در خصوص مشارکت سیاسی
۴۹	..... ۲-۹-۱ جامعه سیاسی رسالتمند و متعهد
۵۰	..... ۲-۹-۲ تشکیل حکومت، فطرت بشر است
۵۱	..... ۲-۹-۳ راه ثبوت امامت (منشاء مشروعیت سلطه)
۵۲	..... جمع بندی فصل

فصل سوم: نقش بیعت در مشارکت سیاسی

مقدمه	۵۵
۳-۱ تعریف لغوی بیعت	۵۵
۳-۱-۱ مفهوم «بیعت» در عصر جاهلی	۵۸
۳-۱-۲ پیشینه بیعت در اسلام	۵۸
۳-۱-۳ تحلیل بیعت	۶۰
۳-۱-۴ بیعت در بعد سیاسی	۶۰
۳-۲ بیعت در قرآن	۶۱
۳-۳ بیعت در نهج البلاغه	۶۳
۳-۴ ارکان بیعت	۶۴
۳-۵ شرایط بیعت	۶۵
۳-۶ اشکال بیعت	۶۵
۳-۷ بیعت در سیره پیامبر اکرم(ص)	۶۷
۳-۸ بیعت از منظر اهل تشیع و اهل تسنن	۶۷
۳-۹ ضرورت و نقش بیعت	۷۰
۳-۱۰ دیدگاه محمد مهدی شمس الدین در خصوص بیعت	۷۲
۳-۱۰-۱ امامت بر چه کسانی واجب است؟	۷۲
۳-۱۰-۲ راه ثبوت امام (منشا مشروعیت سلطه)	۷۴
۳-۱۰-۲-۱ مرجعیت نص	۷۴
۳-۱۰-۲-۲ مرجعیت امت (انتخاب)	۷۵
جمع بندی فصل	۷۸

فصل چهارم: نقش شورا در مشارکت سیاسی

مقدمه	۸۱
۴-۱ مفهوم شورا	۸۱
۴-۲ شورا در آیات قران کریم	۸۲
۴-۳ روایات و شورا	۸۷
۴-۳-۱ روایات ناظر بر اهمیت شورا	۸۸
۴-۳-۲ روایات ناظر بر لزوم مشورت حاکم اسلامی با مسلمانان درباره امور جامعه	۹۰
۴-۴ اهمیت شورا	۹۱
۴-۵ شورا در حکومت خدا محور(اسلام)	۹۳
۴-۶ فلسفه شورا	۹۴
۴-۷ شورا به عنوان یک اصل عقلانی	۹۵

۴-۸	انگیزه و هدف از مشورت	۹۶
۴-۹	از چه کسانی نظر خواهی کنیم؟	۹۸
۴-۱۰	چه کسانی لایق نظرخواهی نیستند؟	۱۰۰
۴-۱۱	شورا و دموکراسی	۱۰۲
۴-۱۲	اقسام شوراها در قانون اساسی	۱۰۶
۴-۱۳	دیدگاه آیت الله محمد مهدی شمس الدین در خصوص شورا	۱۰۶
۴-۱۳-۱	نهاد شورا	۱۰۶
۴-۱۳-۲	موارد شورا	۱۰۸
۴-۱۳-۳	صلاحیت های شورا	۱۰۸
۴-۱۳-۴	شورا و نمایندگی مردم	۱۰۹
	جمع بندی فصل	۱۱۲

فصل پنجم: نقش امر به معروف و نهی از منکر در مشارکت سیاسی

	مقدمه	۱۱۵
۵-۱	امر به معروف و نهی از منکر	۱۱۵
۵-۲	مفاهیم	۱۱۵
۵-۲-۱	معنای امر در لغت	۱۱۵
۵-۲-۲	معنای معروف در لغت	۱۱۶
۵-۲-۳	معنای منکر در لغت	۱۱۷
۵-۲-۴	معنای معروف در اصطلاح	۱۱۷
۵-۲-۶	معنای منکر در اصطلاح	۱۱۸
۵-۲-۷	معنای امر به معروف و نهی از منکر در اصطلاح	۱۱۸
۵-۳	جایگاه امر به معروف و نهی از منکر در قرآن	۱۱۹
۵-۴	رابطه اصول دین با امر به معروف و نهی از منکر	۱۲۲
۵-۴-۱	رابطه توحید با امر به معروف و نهی از منکر	۱۲۲
۵-۴-۲	رابطه نبوت با امر به معروف و نهی از منکر	۱۲۲
۵-۴-۳	رابطه امامت با امر به معروف و نهی از منکر	۱۲۲
۵-۵	جایگاه آمرین به معروف و ناهیان از منکر در قرآن	۱۲۲
۶-۵	امر به معروف و نهی از منکر در سنت	۱۲۳
۵-۷	اهمیت امر به معروف و نهی از منکر	۱۲۶
۵-۸	بهترین راه شناخت معروف و منکر	۱۲۷
۵-۹	مراحل رشد و بالندگی جامعه اسلامی	۱۲۸
۱۰-۵	شرایط امر به معروف و نهی از منکر	۱۳۰

۱۱-۵	مراتب «امر به معروف» و «نهی از منکر».....	۱۳۱
۱۲-۵	نمونه هایی از معروفات و منکرات سیاسی	۱۳۱
۱-۱۲-۵	نمونه های از معروف های سیاسی	۱۳۲
۱۲-۵	نمونه هایی از منکرات سیاسی، امنیتی و بین المللی	۱۳۳
۱۳-۵	رابطه امر به معروف و نهی از منکر با مشارکت	۱۳۷
۱۴-۵	رابطه امر به معروف و نهی از منکر با مشارکت سیاسی	۱۳۹
۱۵-۵	نقش امر به معروف و نهی از منکر در دوام مشارکت	۱۴۰
۱۶-۵	امور حسبه یا امر به معروف دولتی	۱۴۱
۱۷-۵	دیدگاه آیت الله محمد مهدی شمس الدین در خصوص امر به معروف و نهی از منکر	۱۴۲
۱-۱۷-۵	وجوب حفظ نظم عمومی زندگی جامعه	۱۴۳
۲-۱۷-۵	وجوب انجام امور حسبیه	۱۴۴
۳-۱۷-۵	رابطه مدیریت با ارزش های معنوی جامعه	۱۴۵
	جمع بندی فصل	۱۴۷
فصل ششم: نتیجه گیری		
	منابع و مأخذ	۱۵۵
	چکیده انگلیسی	۱۵۸

فصل اول

کلیات پژوهش

۱-۱ طرح و بیان مسئله

با ظهور اسلام و تشکیل مدینه اسلامی یا نظام سیاسی خاص تحت حاکمیت رسول الله (ص) تمامی تلاش‌های پیامبر و پس از او نیز تمامی کوشش‌های پیشوایان معصوم ما بر آن بود که مردم به عنوان انسان‌های دارای حقوق برابر و بندگان خدا بدون تأثیر جنسیت، رنگ، نژاد، طبقه یا گروه همگی در مسیر سعادت و قرب الهی بکوشند و با داشتن اختیار و حق انتخاب در تعیین سرنوشت خود مسئولیت داشته باشند. خداوند بشریت را نایب خود در زمین جهت برقراری حکومت قرار داده است و این بدان معنا است که مشارکت سیاسی حق انسان‌ها می‌باشد. واقعیت حضور مردم در فرایندهای سیاسی امروزه امری مقبول و جا افتاده می‌نماید و لازمه‌ی ساخت یک جامعه‌ی خوب، استفاده از تمام ظرفیت‌های موجود و مهم‌تر از همه اعتماد به دیگران است. بیشترین پیشرفت را کشورهایی دارند که توانسته‌اند همدلی بیشتری بین شهروندانشان ایجاد نمایند و آنان را به عرصه‌ی فعالیت‌های اجتماعی بکشانند.

در این راستا برای مشارکت سیاسی تعاریف زیادی مطرح شده است از جمله این تعاریف می‌توان به اعمالی اطلاق شود که هدف از آنها تأثیرگذاری بر سیاست‌های عمومی به منظور شرکت عموم در فرآیند تصمیم‌سازی دستگاه‌های اداری و نهادهای حکومتی و انتخاب رهبران سیاسی و درنهایت اداره حکومت و کشور اشاره کرد.

با توجه به سخنان مقام معظم رهبری در چهلمین سال انقلاب اسلامی و بیانیه گام دوم که فرمودند «مشارکت مردمی را در مسائل سیاسی مانند انتخابات، مقابله با فتنه‌های داخلی، حضور در صحنه‌های ملی و استکبارستیزی به اوج رسانید و در موضوعات اجتماعی مانند کمک‌رسانی‌ها و فعالیت‌های نیکوکاری که از پیش از انقلاب آغاز شده بود، افزایش چشمگیر داد.» حال با توجه به آنچه گفته شد، سؤال و مسئله اصلی این پژوهش عبارت است از اینکه: «مبانی فقهی مشارکت سیاسی در شیعه با تأکید بر دیدگاه محمد مهدی شمس‌الدین کدامند؟» و «نقش بیعت، شورا و امر به معروف بر مشارکت سیاسی چیست؟».

۱-۲ اهداف تحقیق

هدف کلی این تحقیق «بررسی مبانی فقهی مشارکت سیاسی در فقه شیعه با تاکید بر دیدگاه آیت الله محمد مهدی شمس الدین می‌باشد» و همچنین اهداف جزئی:

۱- تبیین جایگاه شورا در فقه سیاسی شیعه به عنوان یکی از مبانی مشارکت سیاسی با تاکید بر دیدگاه آیت الله محمد مهدی شمس الدین.

۲- تبیین جایگاه بیعت در فقه سیاسی شیعه به عنوان یکی از مبانی مشارکت سیاسی با تاکید بر دیدگاه آیت الله محمد مهدی شمس الدین.

۳- تبیین جایگاه امر به معروف و نهی از منکر در فقه سیاسی شیعه به عنوان یکی از مبانی مشارکت سیاسی با تاکید بر دیدگاه آیت الله محمد مهدی شمس الدین.

۱-۳ کاربرد تحقیق

این پژوهش می‌تواند مورد استفاده اساتید دانشگاه‌ها و حوزه‌های علمیه، مراکز علمی، پژوهشگران و دانشجویان قرار گیرد.

۱-۴ سابقه تحقیق

در ارتباط با مبانی فقهی (شیعه) مشارکت سیاسی آثار متعددی وجود دارد اما هر کدام به بخشی از موضوع پرداخته‌اند که در این پژوهش، نگارنده در نظر دارد ادبیات تحقیق را در سه بخش کتاب‌ها، مقالات و پایان نامه‌ها مورد بررسی قرار دهد.

۱-۴-۱ کتاب‌ها

ایزدی (۱۳۹۷) در کتاب **مشارکت سیاسی در فقه سیاسی شیعه**، راهکارهای جدید مشارکت سیاسی مانند انتخابات و تحزب را با ادله فقهی عرضه کرده و پاسخ مناسبی در این موضوعات ارائه کرده است. همچنین قرائت‌های مختلف از مشارکت سیاسی را مورد عنایت قرار داده است. مشارکت سیاسی مردم و سازوکار آن در حکومت اسلامی، موجب تأسیس، اداره و کارآمدی سامانه نظام سیاسی شده و به ثبات و کارآمدی آن انجامیده است. فقه شیعه در راستای پاسخ به شبهات در خصوص نفی مشارکت مردم در حکومت مطلوب شیعه، تاکید

می‌کند که در فقه سیاسی شیعه ظرفیت‌های وسیعی از حضور مردم در عرصه مشارکت سیاسی وجود دارد. ایزدی در این کتاب سعی دارد که نقش مشارکت سیاسی مردم در سازوکار حکومت اسلامی را بررسی نماید در حالی که در پژوهش پیش رو قرار است تاثیر مبانی فقهی از جمله بیعت، شورا، امر به معروف و نهی از منکر در مشارکت بررسی شود.

اکبری (۱۳۸۵) در کتاب **رابطه مشروعیت و مشارکت سیاسی** به دنبال بررسی چگونگی مشروعیت و مشارکت سیاسی افراد جامعه در جمهوری اسلامی ایران بین سال‌های ۷۵ تا ۸۱ هست. سوال اساسی این است که مشروعیت سیاسی به چه میزان بر مقدار و نحوه مشارکت سیاسی در جمهوری اسلامی ایران تاثیر گذاشته است؟ برای جواب به این سوال علاوه بر طرح مباحث تئوریک، از روش پرسشنامه یا پیمایشی استفاده شده است که در این پیمایش، با توزیع پرسشنامه بین طلاب و دانشجویان قم و تحلیل محتوای نگرش سنجی در خصوص مشروعیت سیاسی و مشارکت سنجی از پاسخ‌گویان، به این نتیجه رسیده که بین مشروعیت سیاسی و مشارکت سیاسی رابطه‌ای مستقیم وجود دارد و میزان افزایش یا کاهش مشارکت سیاسی به میزان مشروعیت سیاسی بستگی دارد. بدین ترتیب در این کتاب فقط به رابطه مشروعیت سیاسی با مشارکت سیاسی اشاره شده است در حالی که هدف این پایان نامه بیان مبانی مشارکت سیاسی در فقه شیعه می‌باشد.

حسینی (۱۳۸۲) در کتاب **مشارکت سیاسی از دیدگاه امام خمینی (ره)** طی سه بخش مفهوم مشارکت سیاسی را به طور عام، نیز از دیدگاه امام خمینی (ره) تبیین می‌کند. در بخش اول، مباحث تئوریک مشارکت سیاسی مطرح می‌شود که در آن ابتدا مفهوم مشارکت سیاسی، سپس جایگاه مشارکت سیاسی در توسعه تبیین می‌گردد. بخش دوم به بررسی وجوه اصلی اندیشه سیاسی امام خمینی (ره) اختصاص یافته که مباحث اصلی آن از این قرارند: ماهیت عمل سیاسی، اخلاق و سیاست، دولت در اندیشه سیاسی امام خمینی (ره)، حکومت حاکمیت، مشروعیت، آزادی و دموکراسی از دیدگاه امام (ره). در آخرین بخش به منظور "تبیین مشارکت سیاسی در اندیشه سیاسی امام خمینی (ره)"، ابتدا جایگاه مردم در مشارکت سیاسی از دیدگاه امام (ره) بررسی می‌شود، سپس دیدگاه امام خمینی (ره) درباره جایگاه احزاب در مشارکت سیاسی تشریح می‌گردد. فهرست

منابع، پایان بخش کتاب است. اما در این پایان نامه سعی داریم در ابتدا به مبانی فقهی مشارکت شامل بیعت، شورا، امر به معروف ونهی از منکر پرداخته سپس دیدگاه آیت الله محمد مهدی شمس الدین در این خصوص آورده می شود.

مردی (۱۳۷۶) در کتاب **مبانی مشروعیت نظام سیاسی در اسلام** بر آن است که مباحث مشروعیت نظام سیاسی و انواع آن، مفهوم مشروعیت در اصطلاح دینی و ارتباط آن با مشروعیت مصطلح در علوم جدید مانند علوم سیاسی، جامعه‌شناسی و حقوق اساسی، مبانی مشروعیت نظام سیاسی و منشا آن از دیدگاه‌های مختلف، شرایط تحقیق و اعمال مشروعیت نظام سیاسی از دیدگاه علما و فقهای مذاهب مختلف اسلامی را بررسی و تبیین نماید. ولیکن در این پژوهش سعی بر این است مبانی مشارکت سیاسی در فقه شیعه با تاکید بر دیدگاه محمد مهدی شمس الدین مورد واکاوی قرار گیرد.

۱-۴-۲ مقالات

امامی نژاد (۱۳۹۴) در مقاله «مطالعه تطبیقی مشارکت سیاسی و مشروعیت سیاسی در نهج‌البلاغه» با لحاظ نمودن نقاط افتراق و تشابه، حضور و اراده ی مردم را زمینه ساز تحقق حکومت دینی می داند. حکومتی که برای عامه مردم است ومختص به قشر خاصی نیست. لذا بانگاهی به کلام امام در نهج البلاغه والگوی حکومتی علوی این اصل مطرح می شود که حکومت دینی لزوما باید مشروعیتش الهی و از جانب نصب از طریق پروردگار باشد. لیکن مردم نیز با مشارکت خود در تحقق این حکومت واستمرار آن نقش به سزایی دارند. با بررسی نقاط تفاوت وتشابه مشارکت و مشروعیت در حکومت علوی، می توان مشارکت مردم را ضامن مقبولیت یک نظام سیاسی مشروع لحاظ نمود. پس مقبولیت ومشارکت مردم، تکمیل کننده والبته نه عامل مشروعیت بخش یک نظام سیاسی می باشد. چراکه در حکومت علوی عامل مشروعیت بخش، نصب الهی است. بااین حال این دو مفهوم اساسی در یک بررسی تطبیقی غیر قابل تفکیک می باشند و همواره لازم و ملزوم یکدیگر بوده اند. همچنین در این رساله با مطالعه مقایسه‌ای بین مشروعیت و مشارکت در کلام امام علی (ع) در نهج البلاغه و ضرورت همسویی و تلازم معنایی و کاربردی آن بر جایگاه نظام مردم سالاری دینی

تاکید شده است. باتوجه به این مباحث پژوهشگر با مبنا قراردادن واژگان کلیدی، مشارکت و مشروعیت به بیان رابطه و نسبت مستقیم بین این دو واژه پرداخته است. در حالی که در این پایان نامه به مبانی فقهی مشارکت سیاسی در شیعه با تأکید بر دیدگاه محمد مهدی شمس الدین پرداخته شده است.

رحمت اللهی (۱۳۹۴) در مقاله « جایگاه مشارکت در اندیشه سیاسی اسلام » از سه زاویه: نخست توجه به جایگاه نظریه مشارکت در منابع اسلامی؛ دوم، بررسی بازتاب مشارکت و مشورت در آرای متفکران اسلامی و سرانجام شناسایی سازمان حقوقی مشارکت در قوانین بالادستی، به موضوع پژوهش می‌نگرد. ولیکن در این پژوهش بر نقش بیعت، شورا و امر به معروف و نهی از منکر در مشارکت سیاسی در فقه شیعه پرداخته می‌شود.

بیاد (۱۳۹۲) در مقاله «تأثیر مشارکت سیاسی بر پویایی فقه سیاسی شیعه از مشروطیت تا جمهوری اسلامی» با سوال اصلی که به آن می‌پردازد این است که، چه رابطه‌ای بین مشارکت سیاسی و پویایی فقه سیاسی شیعه از مشروطیت تا انقلاب اسلامی وجود دارد؟ فرضیه مورد آزمون چنین است که علت پویایی فقه سیاسی شیعه از مشروطیت به بعد، محدود شدن نسبی استبداد و خودکامگی حکومت به وسیله مشارکت سیاسی مردم و ضرورت بازتاب این شرایط در فقه سیاسی شیعه بوده است. این رخداد هم در زمان مشروطیت و هم در نظام جمهوری اسلامی ایران اتفاق افتاده و هر چه مشارکت سیاسی بیشتر شده، فقه سیاسی شیعه روند تکاملی و پویایی خودش را بهتر طی کرده است. روش پژوهش حاضر در این رساله کتابخانه‌ای و چارچوب نظری آن بر اساس نظریه بحران اسپریگنز می‌باشد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در نتیجه بحران‌های اجتماعی و سیاسی جامعه ایرانی در دو رویداد مهم مشروطیت و انقلاب اسلامی و افزایش مشارکت سیاسی گروه‌های مختلف در فرایندهای سیاسی و اجتماعی، فقه سیاسی شیعه به دلیل ضرورت پاسخ به اقتضائات این رویدادها پویا تر شده و منظومه معنایی آن گسترش یافته است. منازعه خرده گفتمان‌های فقه سیاسی شیعه و تفقه در مورد مفاهیمی مثل قانون، آزادی، حق رأی، انتخابات، نظام سیاسی، مشروعیت و ... بخشی از مصادیق تأثیر مشارکت سیاسی بر پویایی فقه سیاسی شیعه از

مشروطیت تا جمهوری اسلامی است. در مقاله موجود همانطور که اشاره شده تاثیر مشارکت بر پویایی فقه شیعه در یک بازه زمانی از مشروطه تا جمهوری اسلامی است لیکن در این پژوهش به مبانی فقهی شیعه در مشارکت سیاسی اشاره می‌شود.

معیر (۱۳۹۱) در مقاله «مشارکت سیاسی در اندیشه و حکومت امام علی (ع)» به روشن ساختن چگونگی مشارکت سیاسی و سازوکارهای آن در اندیشه و حکومت امام علی (ع) پرداخته است پس از بررسی تاریخچه‌ی مشارکت سیاسی بررسی مفهوم آن در اندیشه‌ی امام علی (ع) صورت گرفت و سازوکارهای شورا، بیعت، امر به معروف و نهی از منکر (از طریق بحث و گفتگو و مناظره با مخالفین) و اعطای حق آزادی بیان و نظارت بر کارگزاران به مردم به عنوان مهمترین شیوه‌های اعمال مشارکت سیاسی در اندیشه و حکومت ایشان عنوان شد در این رساله با روش تبیین عقلانی داده‌های تاریخی اصل شورا (مشارکت سیاسی نخبگان) و اصل بیعت (مشارکت سیاسی مردم) در کنار یکدیگر به شکلی آگاهانه و آزادانه دلیل پذیرش حکومت از جانب ایشان عنوان شده است. اصل شورا به عنوان راهی عقلایی در جهت انتخاب خلیفه در سخنان امام عنوان شده است بی‌آنکه پذیرش آن متضمن مشروعیت خلفای گذشته باشد زیرا این پژوهش به بازنگری سقیفه پرداخته و نشان می‌دهد که اصل شورا (علیرغم ادعاها و تفاسیر جدید محققان اهل سنت همچون الشاوی و ملیجی) در انتخاب خلفای گذشته با شرایط و ملزومات خاص خود رعایت نشده است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که مشارکت سیاسی مردم در حکومت امام علی (ع) در عرصه‌ی تصمیم‌گیری‌ها و سیاست گذاری‌ها به شکلی آگاهانه و آزادانه تحقق یافت. و همین امر دلیل مشارکت حداکثری مردم در حکمیت شد و آزادی بیان، مناظره‌ها و گفتگوهای صورت گرفته در دوران حکومت امام نشانگر اهتمام ایشان برای به مشارکت کشاندن بیشتر مردم به صحنه‌های سیاسی و انجام فریضه‌ی امر به معروف و نهی از منکر جهت رشد و هدایت آنان می‌باشد. و امام تا پایان خلافت خویش به این اصل پایبند بود هرچند که مردم به وظایف خویش در قبال ایشان عمل نکردند و به مشارکت سیاسی در قالب اطاعت از امام ادامه ندادند. معیر در این مقاله به اندیشه و حکومت امام علی (ع) در مشارکت سیاسی می‌پردازد در حالی که پایان نامه حاضر به مبانی فقهی شیعه در مشارکت سیاسی با تاکید

بر دیدگاه آیت الله محمد مهدی شمس الدین می پردازد.

عظیم زاده اردبیلی (۱۳۹۰) در مقاله «مبانی فقهی و حقوقی لزوم مشارکت سیاسی زن مسلمان در موج بیداری اسلامی» در پی تبیین مبانی نظری حق مشارکت سیاسی زنان در عرصه تصمیم گیری‌های بین المللی هست. در این پژوهش اشاره شده است که زنان هم به عنوان نیمی از پیکر جامعه اسلامی در تمامی مراحل تولد، رشد، بلوغ و شکوفایی یک جامعه حضور دارند. و به عنوان یک شهروند باید حضور حداکثری داشته باشد. مشارکت سیاسی زنان یکی وظیفه اجتماعی است و آنان مکلفند با عمل به این وظیفه در تعیین سرنوشت سیاسی-اجتماعی خود نقش موثری ایفا نمایند. در این مقاله فقط به مبانی فقهی و حقوقی مشارکت سیاسی زنان پرداخته شده است، در حالی که در این پایان نامه همانطور که گفته شده بر مبانی فقهی مشارکت سیاسی برای آحاد مردم می پردازد.

۱-۴-۳ پایان نامه‌ها

حزبه (۱۳۹۵) در پایان نامه «بررسی فقهی و حقوقی مدیریت و مشارکت سیاسی زنان» به بررسی این پرسش می پردازد که: مشارکت و مدیریت سیاسی زنان در اسلام چه جایگاهی دارد؟ آیا موازین فقهی مانع دستیابی آنها به مناصب ارشد سیاسی است؟ و موازین قانونی در ایران بر ارتقاء سطح مشارکت بانوان چه تاثیراتی داشته است؟ که البته نتایج مطالعات و بررسی‌ها در این تحقیق حاکی از آن است که، اولاً: مشارکت و مدیریت سیاسی زنان (به استثناء تصدی ولایات عامه) نه تنها حرمت شرعی و منع قانونی ندارد، بلکه بررسیهای فقهی و تحلیل ادله اجتهادی و فقهاتی، اثبات می کند که این میزان از مشارکت برای آنان، با حفظ محدودیتها و ضوابط (به نحوی که در تعارض با شوون خانواده نباشد) کاملاً مشروعیت دارد؛ بلکه در برخی مواضع، وظیفه شرعی بانوان مسلمان است. ثانیاً: بررسی‌های حقوقی نشان می دهد که قوانین هم نوا با فقه برجواز حضور زنان و عدم هرگونه تبعیض جنسیتی دلالت دارند. هر چند نبود ضمانت اجرای کافی و ابهامات موجود، موجب تصور تضاد میان مبانی شرعی و قوانین شده است که البته رفع ابهامات و پیدا کردن راهکار اجرایی مناسب می تواند گامی موثر در ارتقاء سطح مشارکت بانوان و رفع موانع از این مهم باشد. این رساله بر مباحث فقهی مشارکت سیاسی زنان پرداخته، اما ما در این پایان نامه سعی داریم مبانی فقهی